

Obiteljski odnosi kao čimbenik rizika za pojavu delinkventnog ponašanja kod mladih

Keko, Isabella

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:208686>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-02**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Isabella Keko

**OBITELJSKI ODNOSI KAO ČIMBENIK RIZIKA ZA
POJAVU DELINKVENTNOG PONAŠANJA KOD
MLADIH**

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2024.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Isabella Keko

**OBITELJSKI ODNOSI KAO ČIMBENIK RIZIKA ZA
POJAVU DELINKVENTNOG PONAŠANJA KOD
MLADIH**

ZAVRŠNI RAD

Mentorica: prof. dr. sc. Marijana Majdak

Zagreb, 2024.

Sadržaj

1. UVOD	1
2. DELINKVENCIJA	2
2.1. <i>POJAM DELINKVENCIJE</i>	2
2.2. <i>MLADI U SUKOBU SA ZAKONOM</i>	3
2.3. <i>STATISTIČKI PODACI ZA RH U RAZDOBLJU 2018.-2023.</i>	4
2.4. <i>TEORIJE O DELINKVENCiji</i>	5
3. ČIMBENICI RIZIKA ZA POJAVU DELINKVENTNOG PONAŠANJA KOD MLADIH	8
4. OBITELJSKI ODNOSI	10
4.1. <i>OBITELJSKI KONFLIKTI</i>	11
4.2. <i>RAZVOD RODITELJA</i>	12
4.3. <i>NASILJE MEĐU PARTNERIMA</i>	15
4.4. <i>ZLOSTAVLJANJE I ZANEMARIVANJE DJECE</i>	16
5. NEADEKVATNI STILOVI RODITELJSTVA	18
6. PREVENCIJA	19
7.ZAKLJUČAK	21
POPIS TABLICA	23
LITERATURA	24

Obiteljski odnosi kao čimbenik rizika za pojavu delinkventnog ponašanja kod mladih

Sažetak:

Ovaj rad bavi se temom delinkventnog ponašanja mladih. Svrha rada bila je dati pregled literature i ukazati na problematiku obiteljskih odnosa koji doprinose pojavi delinkventnog ponašanja kod mladih. Rad objašnjava terminologiju u području delinkvencije i teorije koje je objašnjavaju. Također, opisuje i rizične čimbenike za pojavu delinkventnog ponašanja, a koji se posebno tiču obiteljskih odnosa. Ti čimbenici uključuju razvod roditelja, obiteljske konflikte, nasilje među partnerima te zlostavljanje i zanemarivanje djece. Opisani su i stilovi roditeljstva uz posebnu pozornost na one u otporu, koji predstavljaju prepreku za zdrav razvoj djece. Korištena literatura i rezultati navedenih istraživanja jasno ukazuju na utjecaj koji loši obiteljski odnosi imaju na razvoj delinkventnog ponašanja kod mladih. Stoga je u prevenciji važno fokusirati se na smanjivanje njihova štetnog utjecaja, što uključuje stručni rad sa mladima u sukobu sa zakonom, ali i sa cijelom obitelji na poboljšanje međusobnih odnosa. Osim navedenih, zaključak rada odnosi se i na važnost međusektorske suradnje stručnjaka pri rješavanju problema delinkvencije.

Ključne riječi: delinkvencija, djeca i mladi, obiteljski odnosi, čimbenici rizika, prevencija

Family Relations as a Risk Factor for the Appearance of Delinquent Behavior in Youth

Abstract:

This paper addresses the topic of delinquent behavior among youth. The purpose of the paper was to provide an overview of the literature and highlight the issues related to family relations that contribute to the appearance of juvenile delinquency. The paper explains the terminology in the field of delinquency and the theories that explain it. It also describes the risk factors for the appearance of delinquent behavior, particularly those related to family relations. These factors include parental divorce, family conflicts, domestic violence, and child abuse and neglect. Parenting styles are also described, with special attention to those in resistance that hinder healthy child development. The used literature and the results of the studies clearly indicate the

impact of poor family relations on the development of delinquent behavior in youth. Therefore, in prevention, it is important to focus on reducing their harmful effects, which includes professional work with young people in conflict with the law, as well as with the entire family to improve their relations. Besides these conclusions, the paper also emphasizes the importance of cross-sectoral cooperation among professionals in addressing the issue of delinquency.

Key words: delinquency, children and youth, family relationships, risk factors, prevention

Izjava o izvornosti

Ja, Isabella Keko pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica završnog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Ime i prezime: Isabella Keko

Datum: 12. lipnja 2024.

1. UVOD

Velik interes u kriminologiji posljednjih nekoliko desetljeća predstavljaju posebne skupine, poput žena, maloljetnika i starijih osoba. Maloljetne osobe sve su češći počinitelji kaznenih djela, a posebno zabrinjava porast zastupljenosti kaznenih djela izvršenih od strane maloljetnika sa elementima nasilja (Macanović i sur., 2016). Za bolje razumijevanje problematike maloljetničke delinkvencije važno je svestrano promatranje ove negativne društvene pojave (Macanović i sur., 2016). Iz perspektive društvenih znanosti, a posebice stručnjaka koji rade sa djecom i mladima, najveći je fokus stavljen na uzročnike delinkvencije. Pritom je važno razlikovati zaštitne i rizične čimbenike u životu mlade osobe, te načine na koji ti čimbenici mogu utjecati na nju. Gotovo najveći utjecaj na dijete u razvoju ima obitelj, koja može predstavljati zaštitne, ali i rizične čimbenike (Klarin i Đerda, 2014). Upravo je svrha ovog rada dati pregled literature i ukazati na problematiku obiteljskih odnosa koji doprinose pojavi delinkventnog ponašanja kod mladih.

Sukladno tome, rad započinje određivanjem stručne terminologije koja se koristi u području mladih te prikazom statističkih podataka prijavljenih, optuženih i osuđenih maloljetnih osoba u Republici Hrvatskoj u posljednjih nekoliko godina. Zatim su predstavljene neke od teorija koje objašnjavaju pojavu delinkvencije. Sljedeće su nabrojani svi čimbenici rizika za pojavu delinkvencije, a posebno obiteljski odnosi. Detaljno su opisani procesi obiteljskih konflikata, razvoda roditelja, nasilja među partnerima te zlostavljanja i zanemarivanja djece, kao i neadekvatni stilovi roditeljstva. Prilikom toga, korišteni su rezultati provedenih novijih istraživanja koji potvrđuju učinak i posljedice loših odnosa među članovima obitelji na kasnije probleme u ponašanju kod djece i mladih. Konačno, predstavljene su preporuke u vidu prevencije ovog problema.

2. DELINKVENCIJA

2.1. POJAM DELINKVENCije

U suvremenoj literaturi potrebno je razlikovati nekoliko pojmova koji se odnose na slična ponašanja, a koji su u nastavku objašnjeni.

Društveno neprihvatljivo ponašanje smatramo najširim, krovnim pojmom, a označava značajno odstupanje od uobičajenog, tj. društveno prihvatljivog ponašanja, te predstavlja pojmove poput poremećaja u ponašanju, devijantnog ponašanja, rizičnog, antisocijalnog i delinkventnog ponašanja (Majdak, 2023). Pojam **poremećaji u ponašanju** dolazi iz područja psihijatrije i obuhvaća niz različitih odstupanja u svim područjima funkcioniranja djece i mladih (Janković, 2012; prema Klarin i Đerda, 2014), te se dijeli na internalizirane i eksternalizirane. Internalizirani problemi u ponašanju uključuju ponašanja koja su pretjerano kontrolirajuća i usmjerena prema sebi (anksioznost, depresivnost, zabrinutost, povučenost, plašljivost), za razliku od eksternaliziranih koja su nedovoljno kontrolirajuća i usmjerena prema drugima (agresivno i delinkventno ponašanje, psovanje, laganje, bježanje od kuće, promiskuitetno ponašanje, konzumiranje opojnih sredstava) (Klarin i Đerda, 2014). Sljedeće, definicija **devijantnog ponašanja** odnosi se na kršenje društvene norme, te se u različitim kulturama tretira na različite načine (Clinard i Meier, 2011). Primjerice, ponašanje koje je u jednoj zemlji zakonom zabranjeno, u drugoj može biti dozvoljeno i nekažnjivo. Iduće, **rizična ponašanja** su ona koja nisu kažnjiva, ali predstavljaju razvojni rizik za mlade i njihove bližnje te nerijetko prethode kršenju zakona (Majdak, 2023). To može biti konzumacija opojnih sredstava, rizična seksualna ponašanja, bježanje iz škole i sl. Zatim, **antisocijalna ponašanja** definiraju se kao ponašanja koja su nužno socijalno neprihvatljiva i kojima se mogu kršiti pravni propisi, ali i ne moraju (Rutter, Giller i Hagell, 1998; prema Vrselja 2010), dok se oblik antisocijalnog ponašanja koji znači kršenje pravnih propisa naziva **delinkventno ponašanje** i često se podudara sa ostalim oblicima društveno neprihvatljivog ponašanja (primjerice agresivno ponašanje ili konzumacija opojnih sredstava) (Ajduković, 1988; prema Vrselja, 2010). Pojam **delinkvencije** dolazi od latinske riječi *delinquere* što znači pogriješiti, skriviti, a označava opasna djela koja su zakonom definirana kao kaznena,

odnosno ponašanje koje je pravno i moralno suprotno standardima društva (Hrvatska enciklopedija, 2024). Takvo ponašanje često rezultira ozbiljnim posljedicama za pojedinca, obitelj, zajednicu i društvo (Vrselja, 2010). Konačno, pojam **maloljetničke delinkvencije** označava sva ponašanja koja su zakonom definirana kaznenim, a počinile su ih mlade osobe (Nisar i sur., 2015).

2.2. MLADI U SUKOBU SA ZAKONOM

Mladi u sukobu sa zakonom su djeca i adolescenti koji se upuštaju u nezakonita ponašanja te u većini slučajeva ne čine velika, već manja kriminalna djela (Berk, 2008). Vlastiti izvještaji adolescenata i policijski podaci o uhićenjima pokazuju kako maloljetnička delinkvencija raste tijekom rane tinejdžerske dobi, ostaje visoka tijekom srednje adolescencije te opada u mlađoj zreloj dobi, što se može pripisati manjem utjecaju vršnjaka, zrelijem moralnom prosuđivanju i ulasku u nove društvene kontekste poput braka, posla i roditeljstva (Berk, 2008).

Prema Ministarstvu unutarnjih poslova (2024), maloljetničkom delinkvencijom smatraju se kažnjiva djela koja su počinile osobe mlađe od 18 godina života. Prema njima se postupa sukladno odredbama Zakona o sudovima za mladež, Zakona o kaznenom postupku i Zakona o prekršajnom postupku (Ministarstvo unutarnjih poslova, 2024). Također, sukladno Ministarstvu unutarnjih poslova (2024), neprihvatljivim ponašanjem mladih smatra se konzumiranje sredstava ovisnosti među mladima, posjećivanje ugostiteljskih lokala i kladionica, neprihvatljivo ponašanje u zonama odgojno – obrazovnih ustanova, udaljenja maloljetnih osoba iz obiteljskog doma i bjegovi iz odgojnih ustanova, skitnja i prosjačenje, nedozvoljeni noćni izlasci maloljetnih osoba do 16 godina starosti, nedozvoljena i štetna druženja maloljetnih osoba do 18 godina starosti s osobama sklonim kriminalitetu, skitnji, raznim oblicima iskorištavanja maloljetnih osoba, izostajanje s nastave, vandalsko ponašanje (uništavanje imovine, pisanje grafita, sudjelovanje u navijačkim neredima i sl.) i vršnjačko nasilje. Potrebno je naglasiti kako istaknuta ponašanja nisu sva kažnjiva, međutim mogu označavati rizik za budući razvoj delinkventnog ponašanja. Kada je riječ o kaznenoj odgovornosti, dijete do navršenih 14 godina nije kažnjivo odgovorno

i ne može se pokretati postupak prema njemu, već se postupa u okviru nadležnosti sustava socijalne skrbi (Ministarstvo unutarnjih poslova, 2024). Maloljetnik u dobi od 14 do nenavršenih 16 godina kazneno i prekršajno je odgovoran te mu se mogu izreći odgojne i sigurnosne mjere, dok se maloljetniku u dobi od 16 do 18 godina odgojne i sigurnosne mjere te mjera maloljetničkog zatvora (Zakon o sudovima za mladež, NN 84/11, 143/12, 148/13, 56/15, 126/19, čl. 2). Osoba u dobi od 18 do 21. godine smatra se mlađim punoljetnikom i prema njoj se koriste odredbe Kaznenog zakona uz uvjete predviđene Zakonom o sudovima za mladež, kojima se te odredbe mogu ublažiti (Zakon o sudovima za mladež, NN 84/11, 143/12, 148/13, 56/15, 126/19, čl. 2). Sankcije za kažnjiva djela dijele se na sigurnosne mjere, odgojne mjere i mjeru maloljetničkog zatvora. Unutar sigurnosnih mjera svrstavaju se mjera obveznog psihijatrijskog liječenja, zabrana približavanja, zabrana upravljanja motornim vozilom i sl., a odgojne mjere su sudski ukor, posebne obveze, pojačana briga i nadzor, pojačana briga i nadzor uz dnevni boravak u odgojnoj ustanovi, upućivanje u disciplinski centar, upućivanje u odgojnu ustanovu, upućivanje u odgojni zavod i upućivanje u posebnu odgojnu ustanovu (Zakon o sudovima za mladež, NN 84/11, 143/12, 148/13, 56/15, 126/19, čl. 7).

2.3. STATISTIČKI PODACI ZA RH U RAZDOBLJU 2018.-2023.

Tablica 2.1.

Prijavljene, optužene i osuđene maloljetne osobe za kaznena djela u razdoblju od 2018. do 2023. godine

	PRIJAVLJENE	OPTUŽENE	OSUĐENE
2018.	1 196	347	302
2019.	1 213	331	293
2020.	1 079	298	268
2021.	1 000	297	264
2022.	1 055	327	274
2023.	1 096	302	269

Izvor: Državni zavod za statistiku, 2024.

U tablici 2.1. vidljiv je broj prijavljenih, optuženih i osuđenih maloljetnih osoba za kaznena djela u prethodnih 6 godina, tj. od 2018. do 2023. godine. Može se zaključiti

kako je u posljednjih 6 godina prosječno godišnje prijavljeno 1 107 maloljetnika. Zatim, prosječno je optuženo 317 maloljetnika te osuđeno 278 maloljetnika godišnje. To čini udio oko 28,6% optuženih od broja prijavljenih osoba. Prema stručnom članku *Osobitosti maloljetničke delinkvencije u Republici Hrvatskoj* u analizi podataka o kretanju maloljetničke delinkvencije prema podacima Državnog zavoda za statistiku, a za razdoblje 1993.-2012. dobiveni su rezultati koje je korisno usporediti sa razdobljem iz tablice 2.1. Naime, u promatranih navedenih 20 godina godišnje je prosječno prijavljen 2 451 maloljetnik, dok ih je optuženo prosječno 1 244, što čini 50,7% od broja prijavljenih (Stashević i Derk, 2016). Prema tome, podaci govore kako je prije 10 godina broj godišnjih prijavi bio veći za više od 1 000 maloljetnih osoba. Veliki pad odnosi se i na broj optuženih, i to sa 50,7% na 28,6% od broja prijavljenih maloljetnih osoba. Razlozi za takve razlike mogu biti brojni, od demografskih razloga, do strožih sankcija, uspješnih preventivnih mjera, izmjena zakona ili novih društvenih prilika. S obzirom na to da je zaključke teško donijeti, bilo bi izuzetno korisno provesti istraživački rad na ovu tematiku i detaljnije usporediti dostupne podatke. Što se tiče vrste počinjenog kaznenog djela, najveći udio među osuđenim maloljetnicima ima skupina kaznenih djela protiv imovine, kod koje je udio u strukturi osuđenih maloljetnika čak 57,5% (Stashević i Derk, 2016), što potvrđuju i aktualni podaci da maloljetni počinitelji i dalje najviše čine imovinska kaznena djela (Zagorec, 2019).

2.4. TEORIJE O DELINKVENCIJI

Delinkvencija je pojam koji je zainteresirao velik broj istraživača različitih profesija. Prilikom pronalaska uzroka delinkventnog ponašanja, brojni autori razvili su različite teorije. Mnoge teorije imaju svoje empirijsko uporište, a neke od njih na sistematičan su način predstavljene u nastavku teksta.

Prema Terek (2022), razlikuju se mikro i makro teorije koje objašnjavaju delinkventno ponašanje djece i mladih. U mikro teorije svrstavaju se teorija socijalnog učenja, teorija diferencijalne asocijacije, teorija društvene kontrole, teorija prisile i dr. te one sagledavaju blisku okolinu osobe, a makro teorije podrazumijevaju teoriju socijalne

dezorganizacije, teoriju delinkventne supkulture, teoriju institucionalne anomalije i dr. te problem traže u strukturi društva (Terek, 2022).

Prema **teoriji socijalnog učenja**, čiji je glavni predstavnik Bandura, sklonost agresivnom i društveno nepoželjnom ponašanju stječe se posredno, oponašanjem takvog ponašanja, a posebno kada se ono nagrađuje (Bandura, 1982; prema Žilić i Janković, 2016). Slične postavke ima i Sutherlandova **teorija diferencijalne asocijacije**, koja polazi od toga da kažnjivo ponašanje nije nasljedno, već se uči (Sutherland i dr., 1992; prema Akers, 2010; prema Terek, 2022). Prema tome, delinkventno ponašanje uči se u procesu socijalizacije, kroz interakciju i komunikaciju s drugima, što znači da je osoba usvojila delinkventno ponašanje zato što je u kontaktu sa kriminalnim obrascima ponašanja (Martinjak i Odeljan, 2016). Prema principima moderne teorije učenja, delinkventno ponašanje može se potkrijepiti neodgovarajućim sankcijama društva, prema čemu osoba ima pozitivan stav prema kriminalu ukoliko ustanovi da djela ostaju nekažnjiva (Terek, 2022). Kada bismo ovu teoriju stavili u perspektivu odnosa u obitelji, prilikom razvoda roditelja, djeca često iskuse manjak roditeljskog nadzora prilikom čega većinu svojeg vremena mogu provoditi sa vršnjacima koji se upuštaju u kriminalne radnje (Boccio i Beaver, 2019). Slično, prema **teoriji društvene kontrole**, razvod roditelja i odlazak jednog roditelja iz kućanstva reducira mogućnost jednake kontrole nad djecom u odnosu na ranije, što dovodi do veće samostalnosti i veće mogućnosti razvoja delinkventnog ponašanja (Boccio i Beaver, 2019). Općenito, teorija društvene kontrole objašnjava pozitivne učinke kontrole u društvu bez koje bi se svi ponašali devijantno dok god im takvo ponašanje koristi (Terek, 2022). Ljudi prihvaćaju društvena pravila onda kada postoji jaka socijalna veza između njih i institucija (obitelj, škola, zajednica), prema čemu je najvažniji zadatak roditelja naučiti djecu pozitivnim vrijednostima putem pozitivnog potkrepljenja i korekcije neprihvatljivog ponašanja (Terek, 2022). Na taj način stvara se povezanost roditelja i djeteta i odvraća se dijete od delinkventnog ponašanja (Terek, 2022). Na pretpostavkama teorije društvene kontrole i teorija socijalnog učenja, nastala je Pattersonova **teorija prisile** (Terek, 2022). Prema ovoj teoriji, razlikuju se rana delinkvencija, u kojoj se početak delinkventnog ponašanja pojavljuje u razdoblju kasnog djetinjstva ili rane adolescencije, i kasna delinkvencija, gdje se početak javlja

u razdoblju srednje ili kasne adolescencije (Patterson, DeBaryshe i Ramsey, 1990; prema Vrselja, 2010). U razvoju rane delinkvencije najvažnija je uloga obiteljskih interakcija, dok u razvoju kasne delinkvencije najvažniju ulogu preuzimaju vršnjaci putem „treninga devijantnosti“, do kojeg često odlazi zbog smanjenog roditeljskog nadzora (Patterson, 1998; prema Vrselja, 2010). Glavna postavka roditeljske discipline i nadzora jest u tome da će delinkventno ponašanje kod djece izostati zbog straha od roditeljske kazne (Patchin, 2006; prema Terek, 2022). Prema tome, sastavni dio interakcije roditelja i djece je kontroliranje ponašanja (Terek, 2022). Posljednja mikro teorija odnosi se na **model socijalnog razvoja** prema kojem djeca uče prosocijalne i antisocijalne obrasce ponašanja putem socijalizacije sa okolinom (obitelj, škola, vršnjaci, zajednica) (Terek, 2022). Antisocijalno ponašanje javlja se kada su slabe socijalne veze sa bliskom okolinom, kada je dobit takvog ponašanja veća nego kazna te kada dijete razvije jaku socijalnu vezu sa osobama i grupama koje toleriraju takvo ponašanje (Terek, 2022). Posljednjih dvadeset godina može se reći da je ovaj model vrlo dobro prihvaćen iz razloga što se detektiranjem rizičnih i zaštitnih čimbenika unutar nabrojane okoline može lakše usmjeriti prevencija ili tretman (Martinjak i Odeljan, 2016).

Prema **teoriji socijalne dezorganizacije** Shawa i McKaya (2003), uzorci delinkventnog ponašanja traže se u društvu, a stupanj kriminaliteta je veći tamo gdje je veći stupanj društvene dezorganizacije (Terek, 2022). Društvenu dezorganizaciju čini nedostatak kohezije, solidarnosti i integracije stanovnika (Terek, 2022). Sukladno tome, ona je prisutnija u lošim i siromašnim susjedstvima te je ključni etiološki čimbenik delinkventnog ponašanja (Vrselja i Glavak Tkalić, 2011). Nadalje, **teorija delinkventne supkulture** stavlja u centar uzročnika supkulturu kojoj mladi pripadaju. Supkulture su grupe koje imaju svoje norme, vrijednosti i obrasce ponašanja koji se razlikuju od dominantne kulture, a kod mladih se delinkvencija javlja tek kad socijalizacijom usvoje te obrasce (Martinjak i Odeljan, 2016). Do toga dolazi kada osoba odrasta u uvjetima u kojima joj nisu zadovoljene osnovne potrebe, a u određenoj supkulturi dobiva status, poštovanje i osjećaj pripadnosti (Martinjak i Odeljan, 2016). Konačno, **teorija institucionalne anomalije** prilikom objašnjenja delinkvencije fokusira se na 4 institucije od značaja (ekonomija, politika, obitelj i obrazovanje) i

njihov međusobni odnos (Terek, 2022). Cilj navedenih institucija je zadovoljenje triju osnovnih potreba (prilagođavanje okruženju, mobilizacija resursa i socijalizacija pripadnika radi prihvaćanja osnovnih društvenih obrazaca), a ukoliko su te potrebe slabo zadovoljene ili se jedna institucija izdvaja kao najvažnija, dolazi do kriminalnog ponašanja (Terek, 2022). Naime, ova teorija potiče iz SAD-a gdje je ekonomija najvažnija institucija te sa sobom povlači tzv. „američki san“. U takvoj anomičnoj kulturi djeci se prenose vrijednosti koje održavaju društvene strukture odgovorne za pojavu kriminala, a roditelji nisu u mogućnosti nadzirati i kontrolirati djecu zbog puno sati provedenih na poslu (Terek, 2022).

Osim navedenih, postoji još velik broj teorija koje su se pojavljivale kroz povijest, a ukazuju na uzroke nastanka delinkvencije. Ipak, ne može se reći da jedna teorija može u potpunosti objasniti pojavu ovog ponašanja. Postoji niz čimbenika koji mogu imati svoj utjecaj na razvoj delinkventnog ponašanja u svakom individualnom slučaju.

3. ČIMBENICI RIZIKA ZA POJAVU DELINKVENTNOG PONAŠANJA KOD MLADIH

U literaturi se često koriste pojmovi čimbenika zaštite, čimbenika rizika te otpornosti. **Čimbenici zaštite** su oni faktori koji utječu na razvoj djece i mladih te povećavaju vjerojatnost pozitivnih razvojnih ishoda, dok su **čimbenici rizika** svi oni utjecaji i karakteristike osobe i okruženja koji umanjuju vjerojatnost pozitivnih ishoda i istovremeno povećavaju vjerojatnost pojave poteškoća u procesu socijalizacije (Kranželić Tavra, 2002). Koncept **otpornosti** može se definirati kao učinak interakcije činitelja rizika sa činiteljima zaštite koji pridonose zdravoj prilagodbi osobe, pri čemu osoba uspijeva prevladati rizične činitelje i razviti pozitivne ishode (Garmezy i Masten, 1991; prema Martinjak i Odeljan, 2016). Suvremeni pristup maloljetničkoj delinkvenciji temelji se na identificiranju svih rizičnih faktora te usmjeravanju intervencija prema njima (Stišević i Derk, 2016).

Gotovo svi stručnjaci slažu se kako pojedini rizični čimbenik nije dovoljan za razvoj delinkventnog ponašanja, već se vjerojatnost povećava sa većim brojem rizičnih

čimbenika, iako su obrasci i određena kombinacija čimbenika drugačiji od osobe do osobe (Wasserman i sur., 2003). Dakle, društveno neprihvatljivo ponašanje svake mlade osobe rezultat je bioloških, socijalnih i okolinskih faktora koji su prema Wasserman i suradnicima (2003) grupirani u 4 kategorije: individualni faktori, obiteljski faktori, vršnjačko okruženje i škola i zajednica. U rizične individualne čimbenike ubraja se slabiji kognitivni razvoj, niži kvocijent inteligencije, hiperaktivnost i dr., dok vršnjačko okruženje podrazumijeva vršnjački utjecaj, delinkventno ponašanje vršnjaka i neprihvatanje u društvu, a faktori škole i zajednice odnose se na loš akademski uspjeh, neuključenost u zajednicu i sl. (Wasserman i sur., 2003). Konačno, čimbenici rizika često su povezani s karakteristikama roditelja i obiteljskog života (Pintar, 2019), pa obiteljski faktori obuhvaćaju obilježja obitelji u visokom riziku. To se odnosi na sljedeće: nezadovoljene temeljne potrebe obitelji (siromaštvo, financijske teškoće, neadekvatni stambeni uvjeti), suživot s proširenom obitelji (neslaganje u odgojnim stilovima, međugeneracijski sukobi, ekonomska ovisnost), niski obrazovni status roditelja, nezaposlenost roditelja, samohrano roditeljstvo, neadekvatni odgojni stilovi (rigidni odgojni stil, permisivno roditeljstvo, autoritarni odgojni stil, fizičko kažnjavanje), manjak roditeljskih kompetencija, obiteljski konflikti, narušena obiteljska dinamika, nedostatna ili neadekvatna obiteljska komunikacija i interakcije, neadekvatne strategije rješavanja problema, nezadovoljavanje osnovnih i razvojnih potreba djeteta/ugrožavanje razvoja djeteta, zlostavljanje i zanemarivanje djece, (visokokonfliktni) razvod braka, transgeneracijski prijenos problema i rizika, dugogodišnja i transgeneracijska ovisnost o sustavu socijalne skrbi i naučena bespomoćnost obitelji, neadekvatno nošenje s promjenama obiteljskog ciklusa/adolescentskom krizom, nedovoljna integracija obitelji pripadnika nacionalne manjine, pripadnost supkulturama te pronalazak novog partnera nakon razvoda braka kao rizik za dijete (Miroslavljević i Ćosić, 2021). Dodatno, istraživanje iz 2011. pokazalo je i kako učestalo pijenje alkohola od strane roditelja izravno doprinosi rizičnom i delinkventnom ponašanju djeteta (Vrselja i Glavak Tkalić, 2011). Prilikom samoiskaza o uzrocima svojeg delinkventnog ponašanja, mladi najviše uzroka pripisuju vlastitoj nepromišljenosti i situacijskim čimbenicima, a zatim

druženju sa antisocijalnim vršnjacima i podložnosti njima, što ukazuje na više pripisivanje internalnim u odnosu na eksternalne čimbenike (Ricijaš, 2009).

4. OBITELJSKI ODNOSI

Pojam **obitelj** uglavnom se koristi kao sinonim za nuklearnu obitelj, što predstavlja roditelje i djecu te je perspektiva koja pokazuje vrijednosti zapadnog društva o obitelji (Brajša Žganec, 2015). Iako se pod pojmom obitelji može promatrati i proširena obitelj, ovaj rad baziran je upravo na nuklearnu obitelj i razvoj djeteta unutar iste. Osim o samoj strukturi, razvoj djeteta ovisi i o odnosima unutar te obitelji (Brajša Žganec, 2015). Zdrava i poticajna obitelj je ona u kojoj svi članovi žive u urednoj i čistoj sredini, pridonose održavanju zajedničkog prostora, organiziraju zajedničke aktivnosti te za vrijeme obiteljske krize pružaju jedni drugima razumijevanje, pomoć i potporu (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). S druge strane, rizična obitelj je ona koja međusobnim odnosima članova i odnosom prema djeci proizvodi emocionalno ozračje koje će u budućnosti nepovoljno utjecati na razvoj djece, njihovo fiziološko funkcioniranje, tjelesni i emocionalni razvoj te sprječava zdrav razvoj u djetinjstvu i utječe na nezdrave oblike razvoja u adolescenciji i odrasloj dobi (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Emocionalnost je dimenzija roditeljskog ponašanja prema djeci koja s jedne strane uključuje ljubav, privrženost, brigu, nježnost i zainteresiranost, a s druge strane odbacivanje, emocionalnu hladnoću, nezainteresiranost i neprijateljstvo (Klarin i Đerda, 2014). Emocionalno topli i podržavajući roditelji razumiju dijete, pokazuju mu da ga prihvaćaju te svoja očekivanja jasno argumentiraju, što rezultira osjećajem ugone u prisustvu roditelja i uključuje svjesnost djeteta da je prihvaćeno (Klarin i Đerda, 2014). Suprotno, emocionalno hladni roditelji u odnosu s djetetom ne pokazuju ljubav i prihvaćanje, već ljutnju i nerazumijevanje te pred dijete postavljaju visoka očekivanja (Klarin i Đerda, 2014). Sukladno tome, obitelj kroz svoje odnose može imati dvije funkcije: funkciju rizičnog faktora i funkciju zaštitnog faktora razvoja i ona predstavlja više ili manje „sigurnu luku“ u kojoj dijete traži podršku i ljubav koju može, ali i ne mora naći (Klarin i Đerda, 2014).

Kada je riječ o rizičnoj obitelji, njezina osnovna karakteristika je postojanje sukoba i agresije, a odnosi među članovima su hladni, zapušteni i zanemarujući (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Ako se struktura obitelji promijenila zbog vanjskih faktora na koje obitelj ne može utjecati (primjerice smrt roditelja), tada takva promjena donosi manje nepovoljnog utjecaja na dijete u odnosu na promjene zbog utjecaja samih članova (primjerice razvod roditelja) (Macanović i sur., 2016). Međutim, i same promjene u strukturi ne dovode nužno do negativnih ishoda u razvoju djeteta, već do toga dolazi zbog neadekvatnih odnosa unutar obitelji. Naime, djeca koja odnos s roditeljima percipiraju emocionalno hladnim i nepodržavajućim, u većoj mjeri pokazuju agresiju i neprijateljstvo prema drugima, imaju slabije samopoštovanje i osjećaj nekompetentnosti (Onyskiw i Hayduk, 2003; prema Klarin i Đerda, 2014). Najveći utjecaj na delinkventno ponašanje kod mladih ima neprijateljski roditeljski odnos prema djeci, niži stupanj obiteljske kohezije, prisutnost fizičkog nasilja i neuključenost roditelja u odgoj (Mwangangi, 2019). Djeca najčešće iskazuju obrasce neprihvatljivog ponašanja (postaju agresivna i nasilna) jer su izložena nepovoljnim utjecajima u obitelji, koji mogu biti tjelesno kažnjavanje, nasilnička obitelj, nazočenje roditeljskim sukobima, zanemarivanje i nedosljednost u pravilima ponašanja (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Upravo su to neki od rizičnih čimbenika koji su detaljnije objašnjeni u nastavku teksta.

4.1. OBITELJSKI KONFLIKTI

Kada se govori o odnosima u obitelji i njihovom utjecaju na razvoj djeteta, često se u literaturi kao rizični čimbenik spominje promjena strukture obitelji (razvod roditelja, ulazak novog partnera u obitelj i sl.). Međutim, struktura obitelji nije jedina koja može dovesti do neprihvatljivog ponašanja djece, štoviše, to je ponajprije kvaliteta odnosa među roditeljima i odnosa roditelja sa djecom, gdje se prvenstveno misli na postojanje sukoba (Farrington, 2011). Roditelji koji su u konfliktnom braku često su neprijateljski nastrojeni i agresivni prema djeci te slabije odgovaraju na potrebe djece (Macuka i Smojver-Ažić, 2012). Roditeljski sukobi mogu utjecati na dijete na dvojak način: direktno (dijete je izravno uključeno u sukob) ili indirektno (zbog sukoba mijenjaju

roditeljsko ponašanje) (Macuka i Smojver-Ažić, 2012). Negativne emocije i napetost među partnerima/roditeljima često se prelijevaju na odnose sa djecom, pri čemu roditelji započinju više negativnih emocionalnih interakcija s djecom nakon međusobnih svađa i sukoba (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Prisutnost djeteta roditeljskim sukobima povećava vjerojatnost da će dijete imati niz psihičkih problema: emocionalnih (depresija, tjeskoba), problema u ponašanju (agresija, delinkvencija) i socijalnih (neslaganje s vršnjacima, neuspjeh u školi) (Davies i sur., 2002; prema Čudina-Obradović i Obradović, 2006).

Pozivajući se na teoriju socijalnog učenja, moguće je da dijete razvije nezdrave obrasce ponašanja i rješavanja problema (agresivan način kroz konflikte) kada je istima izloženo. Tako kod djece koja su često prisutna u svađama i sukobima između roditelja, postoji opasnost od pojave nasilnog ponašanja prema drugima u okolini, ali i opasnost da sama budu žrtve nasilja drugih (Cummings i Davies, 2002.; prema Velki i Kuterovac Jagodić, 2014.). To ovisi o njihovoj procjeni značenja sukoba među roditeljima jer djeca percipiraju stupanj prijete i izloženosti sukobu, efikasnost suočavanja i doživljaj krivnje, tj. stupanj u kojem okrivljuju sebe za pojavu sukoba među roditeljima (Macuka i Smojver-Ažić, 2012). Prema istraživanju Macuka i Smojver-Ažić (2012), djeca koja percipiraju veći stupanj prijete od sukoba sklonija su razvitku internaliziranih problema, dok su djeca koja sebe okrivljuju za sukobljavanje roditelja sklonija eksternaliziranim problemima. Prema istraživanju Smitha (1997), roditeljski konflikti i agresivnost, praćeni slabom privrženosti, veliki su prediktor delinkvencije kod maloljetnika (Nisar i sur., 2015).

4.2. RAZVOD RODITELJA

U posljednjih nekoliko desetljeća razvodi brakova postali su česta pojava. Nerijetko se dogodi da parovi koji prolaze kroz razvod braka imaju maloljetnu djecu, pa prema tome postoje i zakonske obveze roditelja prema djeci koje moraju slijediti. To su u prvom redu dogovori oko uzdržavanja djeteta, pitanja s kojim će roditeljem dijete živjeti te kada i u kojoj mjeri će viđati drugog roditelja, a sve je propisano Obiteljskim zakonom.

S obzirom na to da razvod predstavlja promjenu strukture obitelji, stručnjaci se u novije vrijeme bave istraživanjem utjecaja koji olakšavaju ili otežavaju samu prilagodbu djece na tu promjenu (Buljan Flander, 2014). Ti utjecaji predstavljaju karakteristike obitelji prije i poslije razvoda, roditeljske odnose i sukobe te druge faktore (Buljan Flander, 2014). Gotovo četvrtinu parova koji se razvode karakterizira visok stupanj sukoba i često obraćanje sudu i nadležnim institucijama, zbog čega ih se naziva visokokonfliktnima (Buljan Flander, 2014). Najčešći razlozi sukoba su financijske prirode, zatim dogovor oko viđanja djece kao i sukobi osobne prirode koji nisu povezani sa djecom (Buljan Flander, 2014). Nakon razvoda braka, djeca često doživljavaju manipulativna ponašanja od strane roditelja koji ih nastoje pridobiti na svoju stranu te postići neugodne emocije kod djeteta prema drugom roditelju (Martinjak i Odeljan, 2016). Često je roditelj s kojim dijete nastavi živjeti podložan frustraciji zbog povećane količine obaveza prema djetetu te smanjenih financijskih mogućnosti što doprinosi riziku za razvoj i odrastanje djeteta (Martinjak i Odeljan, 2016).

Posljedice razvoda ovise o tome jesu li djeca nakon razvoda i dalje izložena sukobu kojem su bila izložena za vrijeme trajanja braka. Također, ovisi o tome jesu li razvodom djeca izdvojena iz nepovoljne ili iz podržavajuće okoline (Buljan Flander, 2014). Razvod ima pozitivan utjecaj na onu djecu koja su u braku roditelja bila izložena sukobima, te je ta izloženost nestala nakon razvoda, a negativan utjecaj na djecu koja nisu bila izložena sukobima te na djecu koja nastavljaju svjedočiti sukobima roditelja i nakon razvoda (Buljan Flander, 2014). Upravo izloženost kroničnim roditeljskim sukobima nakon razvoda, neujednačeno roditeljstvo te narušavanje autoriteta i odnosa djeteta s drugim roditeljem i prisiljavanje zauzimanja strane u roditeljskim svađama kod djece dovode do dugoročnih poteškoća (Buljan Flander, 2014).

Mnoga istraživanja pokazala su da su djeca razvedenih roditelja sklona društveno neprihvatljivom ponašanju (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Prema Thariq i suradnicima (2023), djeca razvedenih roditelja češće se upuštaju u rizična ponašanja, poput kasnih noćnih izlazaka, konzumiranja opojnih sredstava, markiranja,

practiciranja nezaštićenog spolnog odnosa i česte promjene partnera. Slične zaključke donijeli su u istraživanju Keller i suradnici (2002) te su utvrdili da razvod roditelja potiče delinkventno ponašanje, da su djeca razvedenih roditelja sklonija konzumaciji droge, a delinkventno ponašanje je vjerojatnije za muške adolescente (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Postoje pretpostavke da su dugoročni eksternalizirani problemi u ponašanju vjerojatniji kod djece koja su prošla kroz razvod roditelja prije dvanaeste godine, zbog čega je važno takva ponašanja detektirati i prevenirati što ranije (Sillekens i Notten, 2018). Nadalje, prema istraživanju Burt i suradnika (2008), prilikom usporedbe razvoda roditelja kod posvojene i neposvojene djece dobiveni su rezultati sličnog upuštanja u kažnjiva ponašanja, što govori o tome da je povezanost razvoda roditelja i delinkventnog ponašanja rezultat okolinskih, a ne genetskih faktora (Boccio i Beaver, 2019). Također, istraživanja pokazuju da sklapanje novog braka i dolazak novog partnera/ice u obitelj može povećati vjerojatnost upuštanja u neprihvatljiva ponašanja. Jedno od objašnjenja govori kako nova osoba uživa više pažnje od roditelja u odnosu na dijete, što dovodi do manjka kontrole nad djetetom (Pagani i sur., 1998; prema Boccio i Beaver, 2019).

Nasuprot tome, rezultati istraživanja Jacobsen i Zaatuta (2020) pokazuju kako broj roditelja ne utječe na kriminalna ponašanja mladih, već odnosi unutar obitelji, pri čemu nisu pronađene značajne razlike između jednoroditeljskih obitelji i obitelji u kojima su roditelji u braku. Kada se uzmu u obzir ostali faktori (vršnjački utjecaj i individualna obilježja), zaključuje se kako veza između razvoda roditelja i maloljetničke delinkvencije nije uzročno posljedična, već razvod predstavlja samo jedan od rizika koji u kombinaciji sa drugim rizicima povećava vjerojatnost za razvojem društveno neprihvatljivog ponašanja (Sillekens i Notten, 2018). Sukladno tome, većina djece razvedenih roditelja nakon određenog vremenskog perioda riješi krizu prilagodbe, dok se u manjem broju djece društveno neprihvatljivo ponašanje zadrži dulje vrijeme (Čudina-Obradović i Obradović, 2006).

4.3. NASILJE MEĐU PARTNERIMA

Obitelj je primarna okolina u kojoj dijete odrasta i ona ima ključnu ulogu u dječjem razvoju (Velki i Jagodić, 2014). Unutar te okoline nerijetko se odvijaju nezdravi odnosi, a najtežim se smatra obiteljsko nasilje. Obiteljsko nasilje je oblik interpersonalnog nasilja u koje mogu biti uključeni svi članovi obitelji: partneri, djeca i roditelji, a dijeli se na emocionalno, tjelesno, spolno i oblik zanemarivanja (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). U Republici Hrvatskoj sankcije za obiteljsko nasilje uređene su Zakonom o zaštiti od nasilja u obitelji.

Stavljajući u fokus djecu i mlade, nasilje među roditeljima zasigurno ostavlja velike negativne posljedice na njihov razvoj. Za početak, i sami su u opasnosti od roditeljskog nasilja, te vrlo često i bivaju zlostavljani (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Čak i ukoliko nisu zlostavljani, samo promatranje nasilja rizični je faktor za nastanak internaliziranih i eksternaliziranih problema. Djeca koja često nazoče roditeljskom međusobnom zlostavljanju, žive u carstvu užasa, u stanju kronične nesigurnosti i neprestanog očekivanja negativnih ishoda, često su izložena istodobnom psihičkom zlostavljanju izraženom u okrivljavanju, omalovažavanju i izrugivanju te su spriječena družiti se i igrati s drugom djecom (Čudina-Obradović i Obradović, 2006).

Pozivajući se na Bandurinu teoriju socijalnog učenja, djeca koja prisustvuju nasilju među partnerima, uče kako je to jedini način rješavanja sukoba. Takvo preuzimanje ponašanja nazivamo međugeneracijski prijenos nasilja. To je sklonost pojedinca koji je odrastao u nasilničkoj obitelji i bio izložen nasilju među roditeljima da ponovi uzorke međusobnog roditeljskog nasilja kojemu je nazočio, u odnosu prema vlastitom partneru (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Istraživanja pokazuju kako struktura obitelji, odnosi članova i roditeljska ponašanja u obitelji igraju važnu ulogu u nasilničkom ponašanju djece i mladih (Velki i Jagodić, 2014). Dugotrajna izloženost povećava toleranciju na nasilje, a ukoliko je nasilje bilo pozitivno potkrjepljivano, dijete je naučilo kako je to ispravan način. S obzirom na to da se nasilni obrasci ponašanja javljaju u adolescenciji, veća je vjerojatnost da budu usmjereni prema vršnjacima. Djetetova izloženost svađama, sukobima i nasilju među roditeljima povezana je s povećanim rizikom za činjenje nasilnog ponašanja prema vršnjacima,

ali i za bivanje žrtvom vršnjačkog nasilja (Cummings i Davies, 2002; prema Velki i Jagodić, 2014). Također, prema Baldry (2003), žrtve vršnjačkog ponašanja često su već u obitelji doživjele zlostavljanje, te je ono značajni prediktor vršnjačkog nasilja (Ajduković i Rajhvajn Bulat, 2012).

Osim nasilnih obrazaca ponašanja, svjedočenje nasilju među roditeljima rizični je faktor za nastanak i drugih oblika delikventnog ponašanja kojim djeca i mladi krše zakone (Shaqiri, 2020). Prema Mwangangi (2019), stupanj izloženosti nasilju među roditeljima utječe na stupanj upuštanja u kažnjiva ponašanja, zajedno uz druge rizične faktore u obitelji. U istraživanju provedenom 1997., 78% mladih u sukobu sa zakonom dolazilo je iz nasilnih obitelji (Sarantakos, 1997; prema Mwangangi, 2019).

4.4. ZLOSTAVLJANJE I ZANEMARIVANJE DJECE

Zlostavljanje i zanemarivanje djece je termin koji obuhvaća sve oblike fizičkog, emocionalnog i seksualnog zlostavljanja, zanemarivanja, nemara, komercijalnog i drugog iskorištavanja, koji se vrši nad djecom mlađom od 18, a rezultira negativnim posljedicama na djetetovo zdravlje, preživljavanje, razvoj i dostojanstvo u kontekstu odnosa odgovornosti, povjerenja ili moći (Svjetska zdravstvena organizacija, 2022). Poražavajući je podatak Svjetske zdravstvene organizacije (2022) da gotovo 300 milijuna djece trpi fizičko ili emocionalno nasilje od strane svojih roditelja.

Iako se nasilje nad djecom još prošlog stoljeća toleriralo, štoviše smatralo odgojnom metodom, danas tome nije tako te je ono strogo zabranjeno u većini razvijenih zemalja. Hrvatska je tu zabranu uvela 1999. godine. Najvažnijim dokumentom za zaštitu djece smatra se UN-ova Konvencija o pravima djeteta, koju je Hrvatska prihvatila 1991. godine.

Kada govorimo o pokazateljima zlostavljanog i zanemarenog djeteta, osim očitih fizičkih pokazatelja (masnice, prijelomi, ogrebotine i sl.), to su još i pothranjenost, loša higijena, česti izostanci iz škole, izloženost opojnim sredstvima i konzumacija istih i život u opasnoj okolini (Avdibegović i Brkić, 2020). Djeca razvijaju otpornost ovisno o individualnim faktorima, poput dobi, spola, temperamenta i sposobnosti

(Avdibegović i Brkić, 2020). Veći rizik za zlostavljanje i zanemarivanje imaju djeca čiji su roditelji bili zlostavljani u djetinjstvu i koji nemaju potrebna znanja i vještine o roditeljstvu, zatim roditelji koji konzumiraju psihoaktivne tvari, uključeni su u kriminalne aktivnosti te imaju probleme sa kockanjem (Avdibegović i Brkić, 2020).

Konkretno posljedice zlostavljanja i zanemarivanja uključuju kratkoročne i dugoročne fizičke, psihičke, seksualne i posljedice mentalnog zdravlja, koje uključuju posttraumatski stresni sindrom, anksioznost i depresiju (Svjetska zdravstvena organizacija, 2022). Djeca koja su od rane dobi zanemarivana mogu razviti internalizirane i eksternalizirane poremećaje u ponašanju u zrelijoj dobi, a zanemarivanje u prve dvije godine života čini velik rizik za razvoj agresivnog ponašanja (Kotch i sur., 2008; prema Avdibegović i Brkić, 2020). Dugoročne posljedice predstavljaju probleme mentalnog zdravlja, teškoće u učenju i loš akademski uspjeh te uključenost u kriminalne aktivnosti, sukobe sa zakonom i nasilno rješavanje sukoba (Depanfilis, 2006; Daniel i sur., 2011; prema Avdibegović i Brkić, 2020). Kao što je rečeno u prethodnom odlomku, nasilno rješavanje sukoba prvenstveno je vidljivo u odnosima sa vršnjacima, a zatim i u partnerskim odnosima. U obiteljima u kojima postoji psihičko zlostavljanje, djeca ne uspijevaju izgraditi pozitivnu sliku o sebi, usvojiti adekvatne socijalne vještine i vještine rješavanja sukoba, te se ne znaju nositi s problemima u vršnjačkim odnosima (Ajduković i Rajhvajn Bulat, 2012). Najjednostavnije objašnjenje povezanosti zlostavljanja i kasnije delinkvencije jest učenje po modelu, gdje djeca uče i imitiraju ponašanja svojih roditelja, pa tako nasilna ponašanja svojih roditelja prenose u svoje odnose s vršnjacima, partnerima i općenito širem društvu (Martinjak i Odeljan, 2016.)

Zanimljivo je kako je zabrana tjelesnog kažnjavanja djece u Švedskoj 1979. godine dovela do pada maloljetničke delinkvencije te smanjenu uporabu droge i alkohola, manje silovanja i samoubojstava (Durrant, 2000; prema Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Iako to nije jedina uzročna posljedična veza, već su toj statistici doprinijeli brojni drugi faktori, jasan je pozitivan utjecaj na razvoj djece i poželjnost takve zabrane. Prema istraživanju Ajduković i Rajhvajn Bulat (2012), zaključeno je kako odnosi roditelja prema djeci imaju veliku ulogu u vršnjačkom nasilju, zbog čega

prevenciju zasigurno treba proširiti iz školske okoline na rad sa obiteljima od najranije dobi djece.

5. NEADEKVATNI STILOVI RODITELJSTVA

Prilikom procjene roditeljskog odgojnog stila, promatrane su dvije dimenzije roditeljstva, a to su toplina i nadzor (Vasta i sur., 1998). Prema tim dimenzijama razlikujemo 4 odgojna stila. Roditelji koji su visoko na dimenziji topline i nadzora nazivaju se autoritativni roditelji, te su oni osjetljivi prema svojoj djeci i postavljaju im jasna pravila i granice (Vasta i sur., 1998). Roditelji koji su nisko na dimenziji topline, a visoko na dimenziji nadzora, nazivaju se autoritarnim roditeljima (Vasta i sur., 1998). Takvi roditelji imaju vrlo stroga pravila te nerijetko koriste kazne i prijetnje kako bi naveli dijete na ispunjavanje zahtjeva, na što većina djece ne reagira dobro te se lako uzrujaju, agresivna su i pokazuju probleme u ponašanju (Vasta i sur., 1998). Visoka dimenzija topline i niski nadzor naziva se popustljivo ili permisivno roditeljstvo, gdje roditelji pružaju puno topline, a malo zahtjeva i granica (Vasta i sur., 1998). Popustljiv odgoj predstavlja pasivan odgojni stil jer roditelj nije uključen u odgoj, već ga zanemaruje (Pintar, 2019). Suprotno, aktivno roditeljstvo znači postizanje dogovora s djetetom, objašnjavanje zahtjeva pojedine situacije, traženje kompromisa i upućivanje na ograničenja (Pintar, 2019). Posljednji stil je zanemarujući, u kojem su roditelji nisko na razini topline i nisko na razini nadzora. Djeca takvih roditelja zahtjeva su i neposlušna te ne sudjeluju primjereno u igri i socijalnim interakcijama (Vasta i sur., 1998).

Pri razmatranju dimenzija topline i nadzora, roditeljske stilove može se podijeliti na roditeljstvo aktiviteta i roditeljstvo u otporu (Pintar, 2019). Autoritativni odgojni stil predstavlja roditeljstvo aktiviteta, jer podrazumijeva angažiranost roditelja, prilagođavanje potrebama djeteta, preuzimanje odgovornosti prema djetetu te razvijanje autentičnog odnosa s djetetom (Jүүл, 2008; prema Pintar, 2019). Preostali odgojni stilovi podrazumijevaju postojanje roditeljeva otpora prema djetetu,

njegovoga neprihvatanja potrebnoga aktiviteta i uključenosti koju roditeljska uloga podrazumijeva, što je potencijalno štetno za dijete (Pintar, 2019).

Promatrajući dugotrajne posljedice pojedinih roditeljskih stilova, zaključuje se da su djeca iz toplih i podržavajućih obitelji češće konformisti sa konstruktivnim socijalnim ponašanjem jer pozitivno obiteljsko okruženje vodi ka zdravom razvoju osobnosti (Mwangangi, 2019). S druge strane, neadekvatni stilovi roditeljstva koje karakterizira manjak razumijevanja i podrške te otpor roditelja prema djeci dovode do antisocijalnog i delinkventnog ponašanja kod mladih (Akinyi, 2015; prema Mwangangi, 2019). Prema istraživanju Hoffmanna i suradnika (2020), djeca koja sa svojim roditeljima razgovaraju o problemima te im povjeravaju svoje priče, imaju manju šansu uključivanja u kažnjive aktivnosti. S druge strane, istraživanje Klarin i Đerda (2014) pokazuje da je psihološka kontrola roditelja velik prediktor za internalizirane i eksternalizirane probleme u ponašanju kod adolescenta. Takva kontrola onemogućuje dijete u korištenju adekvatnih strategija suočavanja, što rezultira smanjenim osjećajem kontrole nad svakodnevnim događajima i nedostatkom uspješnih strategija suočavanja sa okolinom (Morton i Mann, 1998; prema Klarin i Đerda, 2014). Manjak slobodne volje koju mladi osjećaju nerijetko dovodi do neprijateljskog stava prema roditeljima, bježanja od obitelji i ulaska u svijet kriminala (Mwangangi, 2019). Također, negativni stavovi roditelja prema djeci, zahtjevi koje postavljaju i manjak ljubavi koju pružaju, dovode do osjećaja nesigurnosti i većoj vjerojatnosti razvijanja problema mentalnog zdravlja i upuštanja u rizična i kriminalna ponašanja (Mwangangi, 2019).

6. PREVENCIJA

Ovaj rad baziran na provedenim istraživanjima ukazuje na velik utjecaj koji obiteljski odnosi imaju na pojavu delinkventnog ponašanja kod mladih. S ciljem smanjivanja pojave delinkvencije, važno je znati koji je rizični čimbenici potiču. Stoga je u prevenciji važno fokusirati se na te čimbenike u pokušaju smanjivanja ili otklanjanja njihova utjecaja.

Za početak, u Republici Hrvatskoj imamo nekoliko primjera dobrih praksi koje su naveli stručnjaci unutar istraživanja provedenog 2021. godine, a to su grupni edukativno-savjetodavni programi za rad na unapređenju roditeljskih kompetencija za roditelje u riziku (tzv. škole za roditelje na Hrabrom telefonu), rad udruga („Djeca prva“, Ambidekster klub, Hrabri telefon projekt Društveni centar Borovje) usmjeren na rad s obitelji i u njihovom obiteljskom domu, savjetodavni rad (individualno, partnersko i bračno savjetovanje), mobilni timovi za intenzivni rad s obitelji u obiteljskom domu (projekti Udruge Ambidekster klub, SOS Dječjeg sela), te mjere intenzivne stručne pomoći i podrške obitelji u okviru Obiteljskog zakona (Miroslavljević i Ćosić, 2021). Osim toga, smatraju kako su centri za pružanje usluga u zajednici još uvijek neiskorišteni u potpunosti za provedbu intervencija s obiteljima te bi trebali izmijeniti svoj rad i usmjeriti se intenzivnijem razvoju obiteljskih intervencija u zajednici (Miroslavljević i Ćosić, 2021). Kada je riječ o dobrim praksama, svjetski najpoznatiji program za smanjivanje društveno neprihvatljivog ponašanja kod adolescenata i mladih naziva se *The Step-UP*, koji je razvijen u Seattleu 1997. godine, a provodi se i danas (Freeman, 2018). Osim u SAD-u, provodi se i diljem Kanade i Australije, a djeluje na način da pomaže mladima razumjeti neprihvatljivo ponašanje, razviti komunikacijske vještine i vještine rješavanja problema i sukoba, a sve u svrhu ublažavanja agresivnog i nasilnog ponašanja (King County Superior Court, 2017; prema Freeman, 2018).

Na temelju rezultata istraživanja koji govore o obitelji kao glavnom faktoru za nastanak maloljetničke delinkvencije, Mwangangi (2019) je donijela preporuke u prevenciji, koje predstavljaju potrebu za isticanjem važnosti stabilnih odnosa i strukture obitelji te sigurnog okruženja za razvoj djece kako bi usvojila zdrave obrasce ponašanja. Zatim, navela je važnost socijalnih politika, programa i nacionalnih strategija koje države donose, koje bi trebale uključivati besplatne usluge savjetovanja i mentorstva za djecu i mlade s poremećajima u ponašanju (Mwangangi, 2019). Sljedeće, potrebna je promjena penalnog sustava na način da se uzmu u obzir čimbenici koji uzrokuju delinkvenciju te da se pristupi rješavanju problema dugoročno i sustavno, a ne isključivo kroz kazne i sankcije (Mwangangi, 2019). Konačno, postoji potreba za multisektorskom suradnjom u radu sa mladima u sukobu

sa zakonom, na način da se u tretmane uključe stručnjaci različitih profesija, ali i različiti sektori (zajednica, škola, obitelj) (Mwangangi, 2019).

U prevenciji i tretmanu maloljetničke delinkvencije potrebno je uključiti mlade rizičnog ponašanja na preventivne programe koji mogu imati zdrav i pozitivan utjecaj na njihovo razmišljanje i ponašanje (Fradinata, 2023; prema Thariq, 2023), a takvi programi posebno bi koristili djeci i mladima koji prolaze kroz promjenu strukture obitelji kao što je razvod (Boccio i Beaver, 2019).

Prilikom fokusiranja na odnose u obitelji, konkretno na odgojne stilove, važno je osmisliti opće obrazovanje pojedinaca koje bi omogućilo osvještavanje individualnosti i poduprlo socijalnu konstruktivnost (Pintar, 2019). Isto tako, potrebno je osposobljavati i poticati odgojno-obrazovne ustanove na podupiranju angažiranog roditeljstva (Pintar, 2019). Potencijalni i realizirani roditelji trebali bi biti u pozornosti raznih stručnjaka i ustanova kako bi mogli razumjeti i osigurati zdrav razvoj svom djetetu (Pintar, 2019). Također, prilikom uočavanja vršnjačkog nasilja, potrebno je osigurati tretman ili program za djecu te ispitati odnose unutar obitelji i podučiti školske stručnjake da ne zanemaruju znakove nasilja (Ajduković i Rajhvajn Bulat, 2012).

Posljednje, potrebno je veliku važnost staviti na istraživanja, a posebno longitudinalna, kako bi društvo u potpunosti imalo uvid o utjecaju rizičnih čimbenika na samu pojavu delinkvencije. Isto tako, potrebno je provoditi evaluacije za programe i intervencije koje se provode, u svrhu njihova poboljšanja i potencijalne promjene.

7.ZAKLJUČAK

Sukladno svemu rečenome, zaključuje se kako obiteljski odnosi imaju veliku ulogu kao čimbenici rizika za pojavu delinkventnog ponašanja kod mladih. Pregledom literature, a posebno novijih istraživanja, jasno je da svaka vrsta nezdravog odnosa u obitelji od najranije dobi može potaknuti niz internaliziranih i eksternaliziranih problema kod djece i mladih. Kao što je rečeno, rizične čimbenike predstavljaju

promjene strukture obitelji, učestali konflikti i nasilje među partnerima, zlostavljanje i zanemarivanje djece te neadekvatni stilovi roditeljstva. Svi ti faktori utječu na razvoj djeteta i način na koji mlada osoba percipira sebe i svoju okolinu. Iako statistički podaci ukazuju na smanjenje broja mladih u sukobu sa zakonom u odnosu na razdoblje prije dvadesetak godina, ta je brojka i dalje zabrinjavajuća i zahtijeva intervencije. Stoga je potrebno poboljšanje postojećih i stvaranje novih tretmanskih programa za mlade u sukobu sa zakonom, kao i za mlade rizičnog ponašanja. Iako Hrvatska nudi određene programe, oni mogu biti unaprijeđeni i pružati se kako u urbanim, tako i u ruralnim područjima.

Važnost ove problematike prepoznalo je mnogo hrvatskih i stranih istraživača, zbog čega danas imamo kvalitetne zaključke provedenih istraživanja. Ipak, s obzirom na to da se društvo ubrzano razvija, a uzevši u obzir i nove načine odrastanja uz tehnologiju, manjak roditeljskog nadzora zbog zaposlenja te ostale trendove, potrebno je provođenje novih, posebno longitudinalnih istraživanja.

Rješenje u poboljšanju ove problematike vidljivo je u prevenciji. Naime, u svrhu smanjivanja društveno neprihvatljivog ponašanja, važno je usmjeriti se ka obiteljskim odnosima od samog početka djetetova života. Veliku ulogu u tom procesu predstavljaju socijalni radnici, koji su jedini stručnjaci sa mogućnošću ulaska u obiteljski dom. To je mjesto gdje se nezdravi odnosi najlakše mogu detektirati, nakon čega slijede mjere i/ili podrška obitelji. Osim socijalnih radnika, iznimno važnu ulogu u detekciji predstavljaju i nastavno i ostalo stručno školsko osoblje, kao i šira okolina. Na loše odnose u obitelji, a posebice na nasilje, potrebna je brza reakcija s ciljem uklanjanja ili umanjivanja rizičnog utjecaja na razvoj djeteta, odnosno žrtve. Reakcija je, stoga, zadatak društva u cjelini, a rad sa obitelji je zadatak stručnjaka. Tu ubrajamo razna savjetovanja, individualna i obiteljska, psihoterapije, programe za roditelje, radionice raznih udruga, ali i mjere Hrvatskog zavoda za socijalni rad ili sudske mjere ukoliko su odnosi trajno narušeni.

Za kraj, međusektorska suradnja svih stručnjaka nameće se kao jedina uspješna mogućnost pri rješavanju problema delinkvencije, krenuvši od intervencija u obiteljskim odnosima pa sve do rada sa mladima u sukobu sa zakonom.

POPIS TABLICA

Tablica 2.1., str. 4.

Prijavljene, optužene i osuđene maloljetne osobe za kaznena djela u razdoblju od 2018. do 2023. godine

	PRIJAVLJENE	OPTUŽENE	OSUĐENE
2018.	1 196	347	302
2019.	1 213	331	293
2020.	1 079	298	268
2021.	1 000	297	264
2022.	1 055	327	274
2023.	1 096	302	269

Izvor: Državni zavod za statistiku, 2024.

LITERATURA

1. Avdibegović, E., i Brkić, M. (2020). Child neglect-causes and consequences. *Psychiatria Danubina*, 32(suppl. 3), 337-342.
2. Berk, L., 2008. *Psihologija cjeloživotnog razvoja*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
3. Boccio, C. M., i Beaver, K. M. (2019.). The Influence of Family Structure on Delinquent Behavior. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 17(1), 88–106.
4. Brajša-Žganec, A., i Hanzec, I. (2015). Obiteljski odnosi i psihosocijalna prilagodba djece u cjelovitim i jednoroditeljskim obiteljima. *Klinička psihologija*, 8(2), 139-150.
5. Buljan Flander, G., Jelić Tuščić, S., i Matešković, D. (2014). Visokokonfliktni razvodi: djeca u središtu sukoba. Brajša-Žganec, A., Lopžić, J.; Penezić, Zvezdan (ur.). *Psihološki aspekti suvremene obitelji, braka i partnerstva*. Zagreb: Naklada Slap ; Hrvatsko psihološko društvo
6. Clinard, M. B., i Meier, R. F. (2011.). *Sociology of deviant behavior*. Belmont, CA: Wadsworth Cengage Learning.
7. Čudina – Obradović, M. i Obradović, J. (2006). *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
8. Državni zavod za statistiku (2024). *Počinitelji kaznenih djela – maloljetni 2018 – 2023*. Preuzeto s https://web.dzs.hr/PXWeb/Menu.aspx?px_db=Pravosudje&px_language=hr.
9. Farrington, D. P. (2011). Family influences on delinquency. U D. W. Springer, i A. R. Roberts, *Juvenile Justice and Delinquency*. (str. 203-222). Jones and Bartlett, Sudbury, MA.
10. Freeman, K. (2018). Domestic and family violence by juvenile offenders: Offender, victim and incident characteristics.
11. Hoffmann, J. P., Thorpe, J. D., & Dufur, M. J. (2020). Family social capital and delinquent behavior in the United Kingdom. *Social Sciences*, 9(10), 178.
12. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. Pristupljeno 8.6.2024. <https://www.enciklopedija.hr/clanak/delinkvencija>.

13. Jacobsen, S. i Zaatut, A. (2020.). Quantity or Quality?: Assessing the Role of Household Structure and Parent-Child Relationship in Juvenile Delinquency. *Deviant Behavior*, 1-14.
14. Klarin, M. i Đerđa, V. (2014.). Roditeljsko ponašanje i problemi u ponašanju kod adolescenata. *Ljetopis socijalnog rada*, 21(2), 243-262
15. Kranželić Tavra, V. (2002). Rizični i zaštitni čimbenici u školskom okruženju kao temelji uspješnije prevencije poremećaja u ponašanju djece i mladih. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 38 (1), 1-12.
16. Macanović, N., Pavlović, N. G., & Kuprešanin, J. (2016). *Maloljetnička delinkvencija: prevencija i resocijalizacija*. Udruženje nastavnika i saradnika Univerziteta u Banjoj Luci.
17. Macuka, I. i Smojver-Ažić, S. (2012.). Osobni i obiteljski čimbenici prilagodbe mlađih adolescenata. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 48(1), 27-43.
18. Majdak, M. (2023.). Socijalni rad i mladi društveno neprihvatljivog ponašanja: određenje ključnih pojmova (Power Point prezentacija).
19. Martinjak, D. i Odeljan, R. (2016.). Etiološki i fenomenološki čimbenici maloljetničke delinkvencije. Zagreb: Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske.
20. Ministarstvo unutarnjih poslova (2024). Maloljetnička delinkvencija i zakonska podloga. <https://mup.gov.hr/savjeti-281567/nasilje-281582/djeca-imaloljetnici-741/maloljetnicka-delinkvencija/maloljetnicka-delinkvencija-izakonska-podloga/281954>
21. Miroslavljević, A. i Ćosić, A. (2021). Otpornost obitelji djece s problemima u ponašanju i intervencije koje ju potiču – doživljaj stručnjaka u sustavu socijalne skrbi. *Revija za socijalnu politiku*, 28 (1), 95-112
22. Mwangangi, R. K. (2019). The role of family in dealing with juvenile delinquency. *Open Journal of Social Sciences*, 7(3), 52-63.
23. Nisar M., Ullah S., Ali M., i Alam S. (2015.). Juvenile Delinquency: The Influence of Family, Peer and Economic Factors on Juvenile Delinquents. *Scientia Agriculturae*, 9(1), 37-48.

24. Pintar, Ž. (2019.). Poremećaji u ponašanju djece – oblici i uloga prevencije. *Acta Iadertina*, 16(1).
25. Rajhvajn Bulat, L. i Ajduković, M. (2012.). Obiteljske i psihosocijalne odrednice vršnjačkoga nasilja među mladima. *Psihologijske teme*, 21(1), 167- 194.
26. Ricijaš, N. (2009.). *Pripisivanje uzročnosti vlastitog delinkventnog ponašanja mladih*. Doktorska disertacija. Zagreb: Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada.
27. Shaqiri, N. (2020). Domestic violence as a risk factor for children's delinquency. *Vizione*, (34).
28. Sillekens, S., & Notten, N. (2020). Parental divorce and externalizing problem behavior in adulthood. A study on lasting individual, family and peer risk factors for externalizing problem behavior when experiencing a parental divorce. *Deviant Behavior*, 41(1), 1-16.
29. Stašević, I. i Derk, D. (2016.). Osobitosti maloljetničke delinkvencije u Republici Hrvatskoj. *Policija i sigurnost*, 25(3), 259-275.
30. Svjetska zdravstvena organizacija (2022) *Child maltreatment*.
<https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/child-maltreatment>
31. Terek, L. (2022.). Značaj porodice kao faktora u savremenim teorijama delinkventnog ponašanja dece i mladih. *Revija za sociologiju*, 52(1), 115-140.
32. Thariq, M. H., Ramadhan, N., & Muthmainah, F. (2023). Juvenile Delinquency as a Form of Coping in Broken Home Children. *KnE Social Sciences*, 220-227.
33. Vasta, R., Haith, M. M., Miller, S. A., Kuterovac Jagodić, G., Arambašić, L., & Čorkalo, D. (1998). *Dječja psihologija: moderna znanost*.
34. Velki, T. i Kuterovac Jagodić, G. (2014.). Individualni i kontekstualni činitelji dječjega nasilničkoga ponašanja prema vršnjacima. *Ljetopis socijalnog rada*, 21(1), 33-64.
35. Vrselja, I. (2010.). Etiologija delinkventnog ponašanja: Prikaz Pattersonove i Moffittine teorije razvojne psihopatologije. *Psihologijske teme* 19(1), 145- 168.
36. Vrselja, I., i Glavak Tkalić, R. (2011.). Odnos između rizičnog i delinkventnog ponašanja, nekih obiteljskih kontekstualnih čimbenika i 27 roditeljskih odgojnih metoda. *Kriminologija & socijalna integracija*, 19(1), 51-63.

37. Wasserman GA, Keenan K, Tremblay RE, Coie JD, Herrenkohl TI, Loeber R, Petechuk D. (2003). Risk and Protective Factors of Child Delinquency, Child delinquency, Bulletin Series, *US. Department of Justice*.
38. Zagorec, M., (2019). *Maloljetnički zatvor u hrvatskom kaznenopravnom sustavu /* Dragičević Prtenjača, M., (mentor); Zagreb, Pravni fakultet u Zagrebu.
39. Zakon o sudovima za mladež. *Narodne novine*, br. 84/11, 143/12, 148/13, 56/15, 126/19.
40. Žilić, M. i Janković, J. (2016). Nasilje. *Socijalne teme*, 1 (3), 67-87.